պէս զի քրիստոնեաների թիւով գերակշռեն Հայաստանի մահմետականների թիւը, կամ թողնելով կրօնական տեսակէտը, և հիմնվելով ցեղական տեսակէտի վրա, ջանան ապացուցանել որ Հայաստանցի բնակիչների մեծ մասը ինչ կրօնին և պատկանէին նրանք՝ լուսաւորչականներ, կաթոլիկներ, բողոքականներ, յունադաւաններ և մահմետականների մեծ մասը (թէ քիւրդեր և թէ թիւրքեր), բոլորն էլ հայեր են, կամ հայից դարձածներ, հայոց ծագումի մարդիկ են: Ուրեմն Հայաստանին տրվելի ինքնավարութիւնը բոլորին էլ անխտիր կերպով անհրաժեշտ է, այդ նահանգի բոլոր բնակիչներն էլ մի և նոյն իրաւունք ունեն այդ ինքնավարութեան վրա, բոլոր Հայաստանցիների էլ, թէ քրիստոնեաների և թէ մահմետականների շահերը այդ հարցի մէջ ընդհանուր են:

Ահա այն մեծ, թէև տարրական ճշմարտութիւնը, որ վերջապէս պէտք է հասկանան թիւրքաց հայերը և նրանց առաջնորդները և որին պէտք է ձգտեն ամեն ոյժով, ամեն միջոցներով:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԱՍՏՐԱԽԱՆԻՑ

—

Դեկտեմբերի 30-ին 80.

Կատարելով մեծ ուրախութեամբ ինձ վրա դրված յանձնարարութիւնը երկու տիկինների, այն է Եղիսաբէթ Պոպովի և Օկսինիա Կազաչկովի կողմից, ձեր խմբագրութեանը 84 ռուբլ գումարը հասցնելու համար, որ հաւաքվեցաւ յոգուտ Վանի սովատանջների այդ երկու տիկինների ջանքերով, աւելացնում եմ որ ճանաչելով մեր քաղաքի հայ հասարակութեան անտարբերութիւնը դէպի ազգային գործերը, անկարելի է մեծ յարգանքով չը վերաբերվել դէպի պատւական երկու տիկինների կատարված գործը, փոստի ծախսը ես եմ յանձն առել: Ահա նուիրատուների ցուցակը: Մարտա Բոստովանով 10 ր., Մաղթաղինէ Ստեփանով 3 ր., Կատարինէ Թավրիզով 1 ր., Եղիսաբէթ Մուրադխանով 1 ր., Աննա Բալանդուզով 3 ր., Եղիսաբէթ Սաղրաղով 3 ր., Մարգարիտ Բոստովանով 7 ր., Մանուշակ Սունդուկով 5 ր., Օսաննա Ագանով 2 ր., Աննա Սունդուկով 2 ր., Մարիամ Ասատուրով 3 ր., Օկսինիա Գալուստով 1 ր., Մէլանիա Մալաֆէէվ 3 ր., Եղիսաբէթ Աթանասով 2 ր., Աննա Մէլքումով 1 ր., Օկսինիա Մէլքումով 1 ր.. Անյայտ 1 ր., Եղիսաբէթ Կիրէեվ 1 ր., Սարա Պոպով 1 ր., Անյայտ 50 կոպ., Մէլանիա Սոլովիեվ 50 կ., Անյայտ 1 ր., Մարիամ Աթաբէկով 5 ր., Մանուշակ Պապաեվ 3 ր., Սուսանա Արաբով 1 ր., Մարգարիտ Ջալաբով 1 ր., Ոսկի Ֆաբրիկանտով 1 ր., Թագուհի Ֆաբրիկանտով 1 ր., Եղիսաբէթ Իւզբաշեվ 1 ր., Անյայտ 3 ր., Աննա Բասինջագով 1 ր., Անյայտ 3 ր., Յովհաննէս Մասումով 10 ր., Ուսանա Յարութիւնով 1 ռուբլ: Ընդամենը 84 ռուբլ:

Յովհաննէս Կիտաեվ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ԴԶԼԱՐԻՑ մեզ հաղորդում են, որ թեմական վերատեսուչ պ. Կաճկաճեանը հիւանդութեան պատճառով հրաժարական է տուել իր պաշտօնից:

—

Մեզ հաղորդում են ՄՕԶԴՕՔԻՑ, որ պ. Դանջումեանը մտադիր է իր հաշվով կառուցանել մի նոր չէնք տեղային օրիորդաց դպրոցի համար: Յարգելի պարոնը արդէն ստացել է դպրոցի, նահանգային արխիտեկտօրից կազմված և նահանգապետից հաստատված, թէ յատակագիծը և թէ նախահաշիւը: Ծախքը հասնում է 17,500 ռուբլու: Դպրոցը կունենայ ընդարձակ դահլիճ, որը մի և նոյն ժամանակ կը ծառայէ թատրոնական ներկայացումների համար:

—

ԹԻՖԼԻՍԻ բէալական դպրոցի հայ աշակերտներից մէկը մեզ հաղորդում է. «Չը նայելով, որ մենք կրօնի դասատու ունենք, չը նայելով, որ նա ռոճիկ է ստանում, բայց ահա ամբողջ երկու ամիս է, որ աշակերտները նրա երեսը տեսած չեն, թէև տէր հայրը ոչինչ պատճառ չունէր դասերից յետ ընկնելու: Կառավարութեան դպրոցներում առհասարակ մեր կրօնուսոյցների և հայոց լեզուի ուսուցիչների անփոյթութիւնը դէպի իրանց յանձն առած պարտականութիւնները աւելի ևս չարժում են հայ աշակերտների արհամարհանքը դէպի իրանց մայրենի լեզուն և դէպի իրանց կրօնը, քան թէ մի ուրիշ պատճառ:»

—

Լսում ենք, որ Սուրբ Սարգսի եկեղեցում նոյնպէս գողեր են մտել: Թէև այդ երկու շաբաթվայ մէջ մի քանի եկեղեցիներ կողոպտվեցան, բայց դարձեալ մեր եկեղեցիների երէցփոխանները չեն մտածում եկեղեցիները օրինաւոր պահպանութեան տակ դնելու և թողել են ծերունի մղոսիների հսկողութեանը: Ինչ երաշխաւորութիւն կայ, որ այդ աւազակները ընտանի գողեր չեն:

—

«Кавказскій Курьеръ» լրագիրը հաղորդում է իրրև լուր, որ ԹԻՖԼԻՍԻ քաղաքային գանձարանը վերաքննող յանձնաժողովը մի քանի անկարգութիւններ է գտել: 1) Քաղաքային գանձարանի սունդուկի մէջ, որ կնքած էր առաջուց, փող կար 6,722 ր. 20 կ., 2) գանձապետի չը կնքված սեղանի մէջ գտնվեցաւ 3005 ր. 3) Թիֆլիսի գանձատանը պահված արկղի մէջ 113,140 ր. 46 կ., և Թիֆլիսի առևտրական բանկի մէջ 85,876 ր. 44 կ.: Թէ արդեօք այսքան դրամ պէտք է լինէր գանձարանի մէջ, այդ կերևայ հաշուապահական թղթերից: Յանձնաժողովը դեռ չէ քննել այդ թղթերը, այլ բաւականացել է նայելով գանձարանական օրագիրը, որ կազմված է գանձարանը կնքելուց յետոյ: Մի և նոյն ժամանակ փողի մի մասի տեղ ներկայացրել է զանազան անձանց մի մեծ ցուցակ, որոնք զանազան ժամանակներում ստացել են մօտ 18,000 ր.: Այդ փողերը տուած են վարչութեան մէջ ծառայողներին: Երևում է, որ մի անձին տուած է 750 ր., միւսին 720 ր., երրորդին 660 ր., չորրորդին 570 ր. և այլն և առանց մուրհակների կամ ստորագրութեան: Բացի այդ յայտնվեցաւ, որ քաղաքային գանձարանը երբէք չէ ենթարկվել յանկարծակի քննութեան, իսկ անցեալ 1880 թ. նոյեմբերից ամսական սովորական քննութիւններ էլ չեն եղել:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԳԼԻԱ

—

Լրագիրները հաղորդում են հետևեալ տեղեկութիւնները: Յունվարի 31-ին ըսկսված համայնքների ժողովի նիստը տևեց մինչև փետրվարի 2-ի առաւօտեան 9 ժամը: Այս ժամանակ ժողովը չափազանց անկարգ տեսք ունէր. յատակի վրա թղթերի և նամակների փաթեթներ էին թափված, իրլանդական պատգամաւորների նստարանների վրա ածված էին լրագրական յօդուածներ և այլ նիւթերը, որոնց նրանք գործ էին ածում վիճաբանութիւնները երկարացնելու համար: Ժողովի մէջ հազիւ 40 անդամ էր գտնվում: Ժամի 9-ին եկաւ Գլատստոն, որին ծափահարութիւններով ողջունեցին: Այդ ժամանակ խօսում էր իրլանդական պատգամաւոր Բիգգեր, որ հաւատացնում էր, թէ Իրլանդիայի մէջ կատարված անկարգութիւնները չափազանցեցրած են: Ժամի 9-ին ներկայացաւ ժողովի սպիկեր և տեսնելով, որ խօսողը չափազանց երկարացնում է իր ճառը, յայտնեց, որ այլ ևս թոյլ չի տայ շարունակել վիճաբանութիւնները: Այդ ժամանակ պատգամաւորները նորից եկան և դահլիճը լցվեցաւ: Սպիկեր դիմեց ժողովին հետևեալ ճառով: „Իրլանդիայի մէջ անձնականութիւնը և գոյքը պահպանելու մասին առաջարկութեան օրակարգից դուրս քննելու հարցը արդէն 5 օր է, ինչ վիճաբանվում է և այժմեան նիստը 40 ժամ է շարունակվում:

նոջ և հայ աղջկայ պատուով, որ բռնաբարված է մահմեդականի կրքերով, երդվում եմ հայ երկրագործի արօրով և քրտինքով, որոնց վաստակը հարստահարվում է, երդվում եմ հայրենիքի սուրբ յիշատակով, որ օտարի լծի տակ ճնշվում է,— վերջապէս երդվում եմ այդ գերեզմանով, որ ամփոփում է ձեր անմեղ մարմինները, ես պիտի վրէժխնդիր լինեմ... պիտի վրէժխնդիր լինեմ չարութեան, անարդարութեան և բռնութեան դէմ. Այս րոպէից հանդիսաւոր ուխտ եմ դնում կրուել և մինչև մահ կռուել հայրենիքի ազատութեան համար: Այն օրը ձեր ոսկերքը կը հանդատանան այդ մթին գերեզմանի մէջ, երբ ազատութեան շունչը խաղաղ, կենսաբեր ոգով կը փչէ նրա վրայով»....

Այդ խօսքերից և ոչ մէկը չարտասանեց պատանին: Միայն նրա սիրտը անգիտակցաբար լցված էր այդ զգացմունքներով: Հօր և մօր, ազգականների և բարեկամների հոգիները նոյն գերեզմանի խորքից ներշնչում էին նրա մէջ այդ մտածութիւնները: Նա այնքան մանուկ չէր, որ զգացած չը լինէր բռնակալ ձեռքի դառն հարուածները: Նրա մարմնի վէրքերը դեռ ոչ բոլորովին բուժված էին, իսկ սիրտը լի էր վրէժխնդրութեան դառնութեամբ:

Նա վերջին անգամ համբուրեց գերեզմանը և վեր բարձրացաւ:

—Մնաս բարեաւ, սիրելի մայր,—մնաս բարեաւ, սիրելի հայր,—մնացէք բարեաւ, սիրելի բարեկամներ, ասաց նա և հեռացաւ:

Ներքինապետի վրանում Սիրին վաղուց ըսպասում էր պատանուն: Ծերունի Ահմէդը շատ անհանգիստ էր նրա բացակայութեան համար: Այնքան օրեր պատանին ապրում էր նրա վրանում, խիստ տակաւ անգամ էր պատահել, որ նա մի ուրիշ տեղ գնացած լինէր: Այժմ ուր պիտի գնացած լինէր: Ոչ ոք չը գիտէր: Ներքինապետի ծառաներից ոչ մէկը չէր տեսել նրան վրանից դուրս գալու ժամանակ:

Վրանի վարագոյրները իջեցրած էին: Տիկինը միայնակ նստած էր այնտեղ, իսկ ծերունի ներքինապետը կանգնած էր նրա սպասում: Երկուսի մէջ ևս տիրում էր մի տեսակ լարված լռութիւն. երկուսն էլ անհանգիստ էին այն մտքով, թէ ինչ եղաւ պատանին: Հեռու, անտառի մէջ թէ ձիաները, թէ մարդիկը պատրաստ էին, որ նրան պիտի տանէին: Դիշերը անցնում էր. պէտք էր շուտով ճանապարհ ընկնել, որ մինչև լուսանալը կարողանային բաւական հեռացած լինել խանի կացած տեղի սահմաններից:

—Ի՞նչ եղաւ, հարցրեց տիկինը անհամբերութեամբ.—ես կասկածում եմ, որ նրա հետ մի վատանդ պատահած լինի:

—Այստեղ ամեն բան կարող է պատահել, տիկին, պատասխանեց ծերունին շտապած կերպով.—այստեղ ծիտն էլ իր բոյնի մէջ ապահով չէ:

Լսելի եղաւ շան հաչելու ձայնը: Ծերունին դուրս գնաց: Մի քանի վայրկեանից յետոյ նա վերադարձաւ ուրախ դէմքով, իր հետ բերելով պատանուն: Բայց վերջինիս գունաթափ դէմքը չէր ցոյց տալիս որ և իցէ ուրախութիւն. խորին տխրութիւնը նկարված էր նրա խաղաղ, սևորակ աչքերի մէջ: Տիկինը տեսնելով գեղեցիկ, վայելչահասակ պատանուն, բոլորովին զմայլեցաւ. նրա քնքոյշ, սիրող սիրտը լցվեցաւ այն քաղցր զգացմունքով, որ տիրում է հարազատ քրոջ սրտին, երբ նա առաջին անգամ տեսնում է կարոտած եղբօրը, երկար տարիների անջատումից յետոյ:—«Ո՛րքան սիրուն է, որքան մեծացել է իմ եղբայրը», ասում է նա և փաթաթվում է նրա պարանոցին:

Զգացմունքի այդ տեսակ արտայայտութիւններ տեղի չունեցան: Պատանին տիկնոջ ոչ եղբայրն էր և ոչ ազգականը, այլ մի որբ, հայրն ու մայրը կորցրած տղայ, որ ինքն էլ մի բախտով ազատված էր նոյն կրակի բոցերից, որ այրեցին նրա ծնողներին: Պատանու այդ վիճակը ազդում էր տիկնոջ մէջ ցաւակցութիւն, մաքուր սիրոյ հետ խառնված:

—Ի՞նչպէս է անունը, հարցրեց նա, դառնալով դէպի ներքինապետը:

—Դաւիթ ձեր ծառայ, պատասխանեց ծերունին:

—Դաւիթ, բացականչեց տիկինը խորին տհաճութեամբ, կարծես ափսոսելով, որ մի այդպիսի գեղեցիկ, անարատ պատանին կրում էր իր չարագործ հօր անունը:

Բայց մանկահասակ Դաւիթը մնացել էր բոլորովին զարմացած, ամօթխածութիւնից չը գիտէր ինչ անել, երբ նկատում էր՝ մի նաղելի, շքեղ կերպով հագնված կին նրա վրա ուշադրութիւն էր դարձնում: Այդ կինը, անտարակոյս, խանի հարեմներից մէկը պէտք է լինէր: Բայց միթէ պարսկի կնոջ մէջ կարող էին լինել այն աստիճան քնքոյշ զգացմունքներ դէպի մի անբախտ հայ պատանի:—Այդպէս էր մտածում նա, երբ ծերունի ներքինապետը ասաց նրան, թէ տիկինը քրիստոնեայ է, և յայտնեց նրա ում աղջիկ լինելը:

Կարծես, մի սուր ցցեցին պատանու սրտի մէջ. նա լսեց այն մարդու անունը, որ իր հօր, իր մօր, իր ազգականների դահիճն էր, իսկ այդ նազելի կինը—նրա աղջիկը: Տիկնոջ բոլոր արժանաւորութիւնները, որ այնքան յարգելի էին երևում նրա աչքում, իսկոյն կորցրին իրանց նշանակութիւնը: Պատանին այժմ նայում էր նրա վրա, որպէս մի թշնամու վրա, որին պատրաստ էր պատառոտել: Նա երեսը շուռ տուեց և կամենում էր դուրս գալ վրանից:

—Հասկանում եմ քո արդար վրդովմունքը, ազնիւ պատանի, ասաց տիկինը, նրա ձեռքից բռնելով.—բայց անբախտ աղջիկը ինչով է յանցաւոր, որ քաւէ չարագործ հօր մեղքը... Ես հաւատում եմ Աստուծոյ արդարադատութեանը, և յոյս ունեմ, որ այդ բոլոր չարիքներին հատուցում կը լինի. նեղեալները կը վայելեն ազատութիւն, իսկ նեղիչները սոսկալի դատապարտութիւն...

—Ո՞ր աշխարհում, հարցրեց պատանին, դեռ ոչ բոլորովին հանդստացած լինելով իր վրդովմունքից:

—Այս աշխարհում, պատասխանեց տիկինը մարգարէուհու եղանակով.—դառնութեան բաժակը մինչև բերանը լցված է... մի կաթիլ ևս,—ահա նա կը թափվի...

—Հաւատում եմ ձեր զուշակութեանը, տիկին, պատասխանեց պատանին ոգևորութեամբ, և բռնելով նրա աջը, սեղմեց իր շրթունքի վրա:—Դուք կրկնում էք մի և նոյն խօսքերը, որ մի քանի րոպէ առաջ ես լսեցի իմ անբախտ ծնողների գերեզմանից: Այնտեղից մի ձայն նոյնպէս ասում էր, թէ «դառնութեան բաժակը լցված է»... Ես լսեցի կոչող ձայնը և ուխտեցի մինչև մահ կռուել անարդարութեան դէմ:

Եւ իրաւ, պատանուն այնպէս էր թւում, որ այդ խօսքերը նա առաջին անգամ չէր լսում, թէ նա լսեց այն ժամանակ, երբ ինքը հոգեկան դառն խռովութեան մէջ, ընկած ծնողների հողաժամբարանի վրա, տխուր և ցաւալի կերպով արտասուք էր թափում: Այժմ նոյնը լսում էր բարեսիրտ կնոջ բերանից:

Ծերունի ներքինապետը ակնարկեց, թէ պատանին ուշանում է, թէ ժամանակ է ուղևորվելու: Բայց տիկինը բոլորովին յափշտակված էր նրա խօսքերով. «ես ուխտեցի մինչև մահ կռուել անարդարութեան դէմ»... Ի՞նչն էր ներշնչել այդ վրէժխնդրական զգացմունքը նրա մանուկ սրտի մէջ, ծնողների ցաւալի մահը, թէ ընդհանուր ժողովրդի անբախտ դրութիւնը: Այդ միտքը սաստիկ հետաքրքրում էր վշտալի տիկնոջը: Նա ցանկանում էր խօսել, երկար խօսել վաղահաս ցաւերով տանջված այդ պատանու հետ, ցանկանում էր շօշափել նրա կոտրած սրտի բոլոր թաղնված վէրքերը, բայց ներքինապետը դարձեալ շտապեցրեց, թէ ժամանակը անցնում է, թէ պէտք է շուտով ճանապարհ դնել նրան:

—Որ ուխտը՝ կռուել անարդարութեան դէմ, ասաց տիկինը բռնելով պատանու ձեռքը,—պէտք է լինի ամեն մի հայ մարդու ուխտը, որ